

Médiá, kultúra, vzdelávanie – priestor pre interdisciplinárne prieniky

Jozef Vereš

Abstrakt

Štúdia je pohľadom do hudobnej kultúry, vzdelávania a médií. Reflexia je tu orientovaná na súčasný stav chápania tohto vzájomného vzťahu. Vysvetľuje pozitívne vplyvy na formovanie hudobnej kultúry, ako i negatívne stránky, s ktorými sa pedagógovia stretávajú na súčasnom stupni civilizácie. Štúdia zároveň prináša inšpirácie pre nové výskumné projekty, metódy, analýzy, taktiež myšlienky pre riešenie integratívnych úloh v rámci tvoriacich sa študijných programov. V závere textu autor kladie dôraz na vedu, ktorá sa stáva stimulom pre nové pracovné východiská, ako i argumentačné stanoviská.

Kľúčové slová: médiá, hudobná kultúra, vzdelávanie, kvalita, hudobný zvuk, študijné programy, veda a výskum

Media, culture, education- space for interdisciplinary intersections

Abstract

The study aims in the closer look on music culture, education and media. Reflection points out current condition of understanding of herein mutual relation. It explains positive influences on music culture forming, as well as negative sides that teachers face at the current stage of civilization. Study also arises inspirations for new research projects, methods, analyses

and ideas for integrative tasks solving within programs of study being created. At the end of paper author emphasizes science, which has become the impulse for new working scopes and reasoning viewpoints.

Key words: media, music culture, education, quality, music sound, programs of study, science and research

Čoraz silnejšie si uvedomujeme, že médiá sú neoddeliteľnou súčasťou spoločenského života a jeho pohybu. Sú dominujúcou, všadeprítomnou veľmocou, prezentujúcou vlastné kultúrne a civilizačné poslanie. V našom texte sa predmetom pozornosti nestanú len médiá, ale aj sféry radiace sa k základným mediálnym fenoménom dnešnej spoločnosti, t.j. hudobná kultúra a vzdelávanie. Sú to oblasti, ktoré popri svojom bohatom poznatkovom a tvorivom arzenáli, sú i súborom objektívnych a subjektívnych výpovedí. Vytvárajú nielen zložitú množinu premenných vzťahov v historických, ako i súčasných rovinách, ale aj nie vždy totožné postoje (*najmä vo svojich štruktúrach*) na meniaci sa životný štýl, postavenie umenia, sociálne funkcie hudby, nakoľko spomenuté tri oblasti majú v novodobých civilizačných procesoch a ich etapách často aj odlišné predmetné zacielenie. V tejto súvislosti nemožno nespomenúť aj nerovnaké prostriedky pri prezentovaní odborných riešení, aktivít a podobne. Po roku 1990 je to nečakaný paradox, nakoľko sme len zriedkavo svedkami pozitívnych tendencií v oblasti kultúry a školstva. Zdá sa, že kultúra, lepšie povedané nekultúra šírená médiami, nás ovplyvňuje a zamestnáva viac, ako sme to schopní pripustiť. Často strácame vo svojich prejavoch aj autentické emócie. V komunikácií ich nahrádzame prejavmi odporovanými napríklad z telenoviel, z reality show a podobne. Dá sa povedať, že to nie je ani prekvapujúce, lebo televízia, rozhlas a reklama v spojitosti s biznisom dokážu

uspieť aj tam, kde niektoré žánre hudby nepatria. Napríklad predvedenie muzikálu typu Dracula v kostole a podobne.

Spomenuté skutočnosti si uvedomujú predovšetkým bádatelia, umelci, pedagógovia. Istým dôkazom sú najmä práce, v ktorých autori zverejňujú dosiahnuté výsledky, výsledky, ako i úvahy, alternatívy, či ich anticipačné znaky. Z publikovanej produkcie nemožno nespomenúť práce ako napríklad „Hudba a médiá“¹⁴, alebo spis „Médiá, hudba, človek“¹⁵ vydaný v Hamburgu v roku 1997. Ďalej zborníky vydané v Centre mediálnej kultúry pri Ústave hudobnej vedy SAV v Bratislave. Z ich produkcie v pochádzajú súbory štúdií ako napríklad „Hudobná kultúra pod vplyvom médií“ (2005), „Multimediálna spoločnosť na prahu 21. storočia“ (2005)¹⁶ atď. Nachádzame v nich odborné uvažovanie o hudbe a elektronických médiách, o vplyve médií na politiku a kultúru, o mediálnej spoločnosti a podobne. Celkovo je možné konštatovať, že digitalizácia hudby, hudobného zvuku, s ktorým sa človek intenzívnejšie stretáva na súčasnom stupni civilizácie, dáva hudobnej kultúre nový charakter, či už v oblasti hudobnej tvorby, interpretácie alebo recepcie. Podnecuje i tvorbu nových vysokoškolských študijných programov s interdisciplinárnym charakterom, rozširuje inšpiračnú bázu pre vyučujúcich na jednotlivých stupňoch škôl, nakoľko technológie sprístupňovania hudobného zvuku nadobúdajú rozmer nielen technický, ale i psychoakustický, kultúrny a vzdelávací.

Vznikajúce vedné odbory, napríklad mediológia, mediálna pedagogika, masmediálne štúdiá, v rámci ktorých si

¹⁴Fukač, J. a kol. autorov.: Hudba a médiá. Rukoväť muzikologa. FF UK Praha, 1998

¹⁵Hemker, T.- Müllensiefen, D.: Medien Musik Mensch. Neue Medien in der Musikwissenschaft. Hamburg 1997.

¹⁶Kol. autorov.: Multimediálna spoločnosť na prahu 21. storočia. Jej kultúra, umenie hudba a neprekonané problémy. Asco Art & Science Bratislava, 2005 (edit. Oskar Elschek). Kol. autorov.: Hudobná kultúra pod vplyvom médií. ÚHV SAV. Bratislava 2005 (edit. Juraj Lexmann).

utvárajú svoje miesto aj študijné programy, ako sú integratívne štúdiá hudby, teória interaktívnych médií, či pripravujúci sa program multimedialná a audiovizuálna tvorba na Masarykovej univerzite v Brne. Tieto programy nerozširujú len ponuku pre záujemcov o vysokoškolské štúdium, ale i odbornú, obsahovú prípravu pre tvoriace sa profesie v spoločenskej praxi s flexibilnejšou kompetenciou oproti nepružne reagujúcim študijným ponukám na súčasný civilizačný pohyb. V ňom sú práve médiá so svojim integratívnym charakterom považované za jeden z dôležitých faktorov ďalšieho formovania spoločnosti. Nereagovať na tento fenomén vo vzdelávacích inštitúciách, ktorý preniká celou našou spoločnosťou, je prinajmenšom možné vyjadriť ako tiché „zakonzervovanie“ existujúceho stavu voči novým iniciatívam, novým študijným programom a podobne¹⁷.

Významným faktorom v tomto dianí by mala byť kvalita, ktorá je rozhodujúcim fenoménom rozvoja každej vzdelávacej inštitúcie. A práve táto veličina usmerňuje naše myslenie a skúsenosti v tom zmysle, že interdisciplinárne študijné programy si vyžadujú nielen náročnejšiu prípravu zo strany študentov, ale aj „citlivejšie“ riešenie otázok, či už po stránke obsahovej, personálnej, ako i materiálnej, organizačnej, priestorovej. Modelovým príkladom je partnerský prístup troch brnianskych vysokých škôl pri príprave, ako i realizácii študijných programov. Konkrétne medzi Filozofickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne, Hudobnou a divadelnou fakultou Janáčkovej akadémie múzických umení v Brne a Fakultou výtvarných umení Vysokého učenia technického v Brne. Spoločné riešenie úloh je dôkazom toho, že ak má byť zabezpečená kvalita a naplnená spoločenská požiadavka praxe už v rámci vzdelávacej prípravy, t.j. reagovať na zvýšené nároky trhu práce, musia fakulty študentom vytvoriť

¹⁷ Je to skutočnosť, ktorej sa hovorí aj ako „čakanie na postriežke“ voči novým smerovaniam. Táto realita sa však ťažko dokazuje.

podmienky na získanie požadovaných poznatkov. To predpokladá, že študenti sa počas štúdia nestretnú s takými aktivitami, ktoré schválené programové zameranie priamo alebo nepriamo „vytesňujú“. Výsledok takýchto zvláštnych aktivít a im podobných snažení, sa nemusí prejavíť okamžite, ale až po určitom čase, keď už terapia nemusí byť účinná. Tento problém zrejme bude ešte pretrvávať na našich univerzitách, nakoľko len postupne zbierame skúsenosti, ktoré prinášajú medzifakultné študijné programy reagujúce na súčasné zmeny spoločnosti. Z problémových okruhov možno spomenúť napríklad prepočet financií na študentov, či boj o študenta, materiálne vybavenie na úrovni doby¹⁸ a podobne, ktoré vo veľkej miere vplyvávajú na kvalitu vzdelávania a celkovú pracovnú a študijnú atmosféru.

Odborná, ako i laická verejnosť si čoraz intenzívnejšie uvedomuje, že médiá boli, sú a budú zdrojom informácií, poznania, a tým i rozvoja ľudskej spoločnosti. Túto konštatáciu ponímame v tom zmysle, že zahŕňa skryté úsilie mnohých generácií, ktoré vytvárali prostriedky na zachytenie poznatkov, hodnôt a ich uchovanie pre budúce generácie. Nejde nám o sledovanie vývoja médií po technickej stránke, nakoľko takýto prístup k médiám je len malým zlomkom v súhrne ich narastajúceho významu. Oveľa dôležitejšou úlohou v tomto digitálnom procese je, okrem motivácie, najmä poznanie myšlienkových a citových procesov, ktoré podnecujú technické napredovanie a umožňujú chápať ich význam pri zabezpečovaní existencie jednotlivca a rozvoja spoločnosti (*poukazuje na to O.Elschek¹⁹*). Vo výchove k hudbe si to tiež začíname uvedomovať, hoci nám chýbajú výsledky z rozhodujúcich oblastí meniacej sa spoločnosti. Napríklad zo vzťahu multimediálne zmeny a hudobné vnímanie. Nevieme posúdiť,

¹⁸ So schválením nového študijného programu by na univerzitách mala nasledovať aj podpora pre jeho bezproblémovú realizáciu.

¹⁹ Elschek, O.: Mediálna spoločnosť – jej kultúra, umenie a hudba. In: Multimediálna spoločnosť na prahu 21. storočia. Bratislava 2005.

do akej miery je možné súčasný stav vo výchove odôvodňovať napríklad tým, že školská výchova k hudbe nie je lukratívnou súčasťou mediálneho kontextu. Napriek tomuto „handicapu“ si myslíme, že užitočnejšie by bolo poznať odpoveď na otázku, do akej miery sa výchova k hudbe sama podieľa na dnešnom neutešenom stave, najmä, ak hudba, je sama osebe mediálnym fenoménom. Alebo, akou mierou sa na nepriaznivom stave podieľajú kompetentné inštitúcie, médiá, úrady, či iné faktory a podobne. V tejto chvíli asi postačí poznamenať, že je potrebné naše myslenie čo najrýchlejšie „odkloniť“ od tradičných, opakujúcich sa argumentov, pretrvávajúcich muzeálnych výskumných tém, často len farbisto modifikovaných. Zároveň sa zamyslieť i nad tým, či naša dosahovaná a prezentovaná kvalita pomáha riešiť úlohy, problémy, v akých sa v súčasnej dobe nachádzajú absolventi vysokoškolského štúdia hudobnej výchovy. Tu je potrebné vysloviť nahlas otázku: Budú mať vysokoškolskí učitelia za niekoľko rokov koho učiť, keď ich absolventi často nemajú záujem vychovávať nových jedincov k hudbe? Ak je to tak, hoci len čiastočne, potom aj naše vedecko - pedagogické tituly, ktoré narastajú takmer geometrickým radom, asi nemajú vždy plnohodnotné krytie príslušného odboru. Uvedomujeme si príčiny tohto titulového boomu, ktoré sú často spájané so zázračným slovom „akreditácia“ - aj na úkor kvality. V tomto zhone, ako i samotnom hodnotení sa akosi zabúda na aktivity, ktoré mobilizujú a motivujú prekonávať isté problémy odboru²⁰.

Hoci médiá s hudbou aj s odbornými časopismi vytvárajú úzke väzby, v súčasnosti sa na Slovensku nenachádzajú v takom postavení ako to bolo v 80 – tých rokoch minulého storočia vo vzťahu k hudobnej výchove a k hudobnému vzdelávaniu. Možno, že je to daň za nekoordinované a nesystematické úsilie hudobných inštitúcií pri

²⁰ Myslíme tým neúčinnú vedecko - pedagogickú aktivitu pre funkčné zaradenie v určitom odbore, na čo akreditčná komisia doposiaľ nereaguje.

riešení nových, aktuálnych úloh. V tejto súvislosti nemožno nepripomenúť, že po roku 1990 mnohí noví slovenskí vedúci reprezentanti hudobného vzdelávania nenašli odvahu rozvíjať pripravené alebo rozpracované projekty v oblasti hudobnej a estetickej výchovy, nedokázali v spolupráci s umeleckou sférou hudby využiť meniace sa mediálne prostredie, v ktorom sa hudba stala ukázkovým médiom a mohli v ňom nájsť vplyvných spojencov. Nepostrehli ani priebojnosť, nové argumenty, ktoré zvyrazňovali partneri z iných vyučovacích disciplín (*napr. s integračným vývojom spoločnosti*) na presadenie svojich zámerov.

Bokom zostali i mnohé spojenia s hudbou, ktoré majú svoju históriu ako napríklad hudba a akustika, slovo a hudba, ktoré nachádzame už v duchovnej, ako i v svetskej piesni. Nevýrazne sa argumentovalo aj s vytvárajúcou sa európskou úniou, v ktorej sa prezentujú diferencované kultúry, pričom ich fyziognómiu utvára hudba so svojim univerzálnym jazykom. Veď hudobná kultúra každého národa je významnou súčasťou národného kultúrneho dedičstva a v európskej integrácii aj faktorom národnej identity. Ak výchova k takejto kultúre nemá byť len deklarovaná, musí sa stať plnohodnotným fundamentom vzdelávacieho systému, fakticky celoživotného²¹. Žiaľ, dnes sme už v takej situácii, keď žiaci, študenti už nezískavajú orientáciu v hudobnej kultúre, v jej hodnotových systémoch v povinnom výchovno – vzdelávacom procese, nakoľko si tvoria vlastný vzdelávací a hodnotový systém prostredníctvom médií. Média sa stali pre nich zaujímavejšie aj z hľadiska menšieho

²¹ Takáto argumentácia bola ponúknutá všetkým katedrám hudby v roku 1999. MŠ SR ju akceptovalo, ale na katedrách hudobnej výchovy sa s ňou nepracovalo, presadzovali sa naďalej len tradičné argumenty. Blížšie pozri: In: Hudobno – pedagogické interpretácie 7. Nitra 2002, s.113-118. Dnes je tento dokument možné rozšíriť o poznanie charakteristických hudobných znakov z jednotlivých európskych národov (najmä ľudových, artifičných, nonartifičných ako i hymnických a podobne).

vynaloženého úsilia, či z nenáročnosti trávenia voľného času, čo však neumožňuje vytvárať predpoklady pre získanie a chápanie po stáročia vytváraných hodnotových vzorcov v hudobnej kultúre. K uvedeným myšlienkam ešte dodáme, že pre hudobných pedagógov zostala nepostrehnuteľná i mediálna výchova, pre ktorú je hudba (*vzhladom na je súvzťažnosti*) ideálnym základom a možno i východiskom pre pochopenie významu a postavenia hudobnej výchovy vo vzdelávacom systéme, ako i chápaniu významnosti hodnotových prototypov v hudobnej kultúre.²²

So zaujímavými podnetmi v zmenených spoločenských podmienkach sa (*po roku 1990*) stretávame dokonca aj vo výstavných pavilónoch Agrokomplexu v Nitre. Spomenutá inštitúcia vo vystavovateľskej dramaturgii neobchádza spojenie s hudbou, a to nielen s tzv. populárnou hudobnou sférou, ale i s hudbou v predvedení našich popredných umelcov a hudobných telies (*P.Dvorského, L.Vargicovej, Slovenskej filharmónie*). Uvedený príklad je len jeden z dôkazov toho, že hudba i v rámci širšieho komunikačného procesu sa dokáže úspešne spojiť aj s oblasťami mimo umenia. Avšak z hľadiska doplnenia objektivity, si dovoľíme z diskusných postrehov priblížiť názor, kde zástancovia tradičnej kritiky vyjadrujú určité výhrady k hudobnej dramaturgii koncertov, programov, avšak bez písomnej formy, možno i z toho dôvodu, že sa realizujú v nekonzertnom prostredí pre širšiu verejnosť²³.

Po roku 1990, nie je zriedkavé stretnúť sa s textami v odborných časopisoch alebo v zborníkovej produkcii ktoré postrádajú novú kvalitu. Viac - menej preberajú tradičné a všeobecné známe informácie, bez porovnania so zámermi a tendenciami uplatňujúcimi sa v súčasnom dobovom kontexte, pričom ich autori často navzájom zviditeľňujú svoj známy

²² Bližšie pozri: Vereš, J.: Hudba v agresívnom masmediálnom priestore. In: *Mísica viva in Schola*. Brno, 2006

²³ Rozumnejšie by bolo prezentovať názor ale i návrh.

okruh pisateľov a podobne. Je to nový jav, ktorý čitateľa skôr dostáva do problémov, ako k novým myšlienkam, iniciatívam, lebo v textoch nenachádza stimuly inovačné, nové informácie, nápady atď. Zrejme je to vyvolané hodnotiacimi kritériami vysokoškolských učiteľov. Nemôžeme však nereagovať na také informácie, že súčasná hudobná pedagogická komunita si kladie za cieľ realizovať niektoré požiadavky Charty o hudobnej výchove, ktorá je platná pre európske štáty. Z nepochopiteľných dôvodov sa však neuvádza, že návrhy obsiahnuté v nej sme formulovali spoločne s českými kolegami na naše domáce podmienky, bez poznania Charty o hudobnej výchove už v období do roku 1989. Na Slovensku sme na to akosi zabudli hoci ich nepravidelné iniciujeme pod inou značkou, možno i preto, lebo v Čechách je ešte iná kvalita hudobnej výchovy ako na Slovensku²⁴.

Zrejme je to i tým, že po roku 1990 preberáme cudzie, „zlomkové“ myšlienky, koncepty, ktoré určitý čas prijímame ako „spasenie“ pre naše ďalšie aktivity. Hoci často nepoznáme ich kontext, napriek tomu ich obdivujeme, preferujeme, napodobňujeme. Popri euforických chybách (*často zapríčinených aj jednotlivcami*) treba vysloviť aj poďakovanie za mnohé aktivity, ktoré boli vykonané napríklad pri „záchrane“ ZUŠ vôbec. Uvedomujeme si, že i tento typ vzdelávania by potreboval účinnejšie stimulácie vo viacerých oblastiach, najmä v ekonomickej. Vráťme sa však k tomu miestu textu, kde sme spomenuli práce zvýrazňujúce interdisciplinárny výskum, ktoré sa nerealizujú len v rámci zaužívaných väzieb medzi vedou a kultúrou, medzi vedou a

²⁴ Českí hudobní pedagógovia si i napriek uvedenej skutočnosti uvedomujú nepriaznivú situáciu v oblasti hudobnej výchovy a začínajú vysielat' impulzy pre zriadenie česko – slovenskej spoločnosti pre hudobnú výchovu. Na Slovensku je podobné uvažovanie, hoci sa argumentuje aj tým, že hudobná výchova v niektorých štátov nie je súčasťou vzdelávacích systémov. Je to skutočnosť známa, ale vytrhnutá z kontextu.

vzdelaním, ale najmä na báze nových interdisciplinárnych a multimediálnych prienikov v korelácii (súvzťažnosti) s civilizačnými procesmi. Predmetom ich skúmania sa stáva interaktivita oproti tradičným médiám, ktoré charakterizovala časová prispôsobivosť, jednosmerná, hromadná komunikácia. Mediálna interaktivita uplatňovaná v nových médiách umožňuje nielen informáciu prijímať, ale i bezprostredne na ňu reagovať, korigovať atď. Mnohé súkromné medzinárodné mediálne spoločnosti si nové väzby uvedomujú ako previazaný, integrovaný súbor, pozostávajúci z viacerých špecializovaných odborov. Prejavuje sa to aj tým, že vo svojich mediálnych pracoviskách zamestnávajú vedeckých pracovníkov z oblasti hudby, televízie, reklamy a iných odvetví na vývoj svojho online výskumného systému. Podľa Rastislava Podperu²⁵ sa podobnými otázkami zaoberajú aj viaceré zahraničné vedecké štúdie ako napríklad: V čom spočíva najväčšia hodnota hudobného online odvetvia? Môže sa mobilný telefón časom stať hlavným prenosovým zariadením na počúvanie hudby? Pozornosť sa venuje i modelovým recepčným situáciám v prostredí každodenného života, ako i vzťahom populárnej hudby a spoločnosti. Je to tematický okruh, ktorý láka čoraz viac bádateľov, nakoľko v súčasných kultúrnych premenách sa funkcie populárnej hudby stávajú podstatnou súčasťou životného štýlu spoločnosti. Výskum vzťahu hudba a médiá je v pozornosti i v akademickom prostredí, najmä v západných krajinách. V Anglicku a v Škótsku je popredí interdisciplinárny výskum, ktorý sa zameriava na tvorbu, prenos, vysielanie, percepciu hudby a zvuku (*čo v určitom čase preferovali i pracovníci zoskupení okolo prof. A. Popoviča v Nitre*), ako i na budúci vývoj hudobného priemyslu. Kanadské inštitúcie upriamujú pozornosť na multikulturalizmus. Ich zámerom je vytvoriť model na pochopenie problémov odlišností kultúr v

²⁵ Bližšie pozri štúdiu: Podpera,R.: Hudba a médiá ako predmet výskumu v zahraničí. In: Hudobná kultúra pod vplyvom médií. Bratislava 2005.

samotnej hudbe a mimo nej. Na dosiahnutie zámeru využívajú celé súbory mediálnych prostriedkov v každodennom v živote, vo všetkých oblastiach spoločenského života. Mediálny výskum na Slovensku je oproti spomenutým vedeckým aktivitám poznačený ešte akosi zjednodušujúcou pragmatickosťou aj vzhľadom na zmáhajúce sa bádateľské aktivity. Výchovný faktor je v súčasných médiách akosi podceňovaný a vo výskumných aktivitách málo iniciovaný zrejme i preto (*najmä vo vzťahu výchovy k hudbe*), lebo hudobná výchova bola akosi obrátená do minulosti a odvrátená od súčasnosti, čo do dnešného dňa neumožnilo prepojiť tieto dve súvisiace veličiny. Nové oblasti bádania, ktoré sa neustále rozširujú, sú zároveň dôkazom toho, že žiadne médium nevzniklo bez vedy. Tá sa stáva stimulom pre nové pracovné východiská, umožňuje reagovať na nové technológie, na sprostredkovateľské formy atď.

V závere tohto textu ešte pripomenieme, že médiá sa rozhodujúcim spôsobom pričínili o neustále zužovanie priestoru v spoločenskom uplatnení tzv. vážnej hudby. Hudba tohto zamerania sa stala menšinovou, nakoľko hudobná obec nereagovala v predstihu a efektívne na nové premeny hudby. Nedokázala adekvátne analyzovať rýchlo sa meniace situácie, adekvátne reagovať na komerčné trendy mediálnych spoločností, ponachádzať moderné argumentačné stanoviská pre hudobné vzdelávanie na všetkých úrovniach, ktoré by komunikovali ambíciami v mediálnej spoločnosti, a následne ich spoločne a jednotne presadzovať na kompetentných miestach. Z tohto dôvodu zostáva len dúfať, že prednesené myšlienky budú nachádzať komunikáciu s čitateľovými myšlienkami, lebo médiá a hudobné aktivity budú aj naďalej faktormi, ktoré budú prinášať zásadné zmeny do našej kultúry a vzdelávania.

Kontakt:

Doc. Jozef Vereš, CSc
Univerzita Konštantína Filozofa
v Nitre
jveres@ukf.sk